

Mikocki, Tomasz

Dawne rysunki i ryciny według rzeźb antycznych znajdujących się w dzisiejszych polskich zbiorach (II)

Światowit 1 (42)/Fasc.A, 84-94

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dawne rysunki i ryciny według rzeźb antycznych znajdujących się w dzisiejszych polskich zbiorach II¹ (Pl. 35-40)

Przed kilku laty piszący te słowa opublikował w periodyku Niemieckiego Instytutu Archeologicznego artykuł pod analogicznym tytułem². Publikacja przypominała (a niekiedy informowała po raz pierwszy) o niektórych z antycznych rzeźb, znajdujących się w polskich zbiorach. O rzeźbach szczególnie ważnych dla polskiego kolekcjonerstwa antyku i dla światowej spuścizny sztuki antycznej. Szczególnie ważnych, gdyż – zanim trafiły do Polski, najczęściej do największych polskich kolekcji sztuki antycznej – były w świecie znane, cieszyły się sławą, budziły uznanie, bywały studiowane i niekiedy stanowiły inspirację dla nowożytnych artystów. Rzeźby te bowiem już od XVI w. bywały opisywane i rysowane a czasem nawet sztychowane i publikowane w dawnych dziełach archeologicznych, repertoriach, katalogach. Zazwyczaj jednak, gdy po okresie chwały trafiały do polskich ogrodów, zamków, a nawet zbiorów muzealnych, świat archeologiczny i artystyczny o nich zapominał. Zniknęły na prawie 200 lat ze światowego obiegu archeologicznego. Zniknęły jako dzieła: pamiętano o nich jednak gdyż rysunki i ryciny przechowały dla nauki i sztuki ich ikonografię, inskrypcje, symboliczne treści i walory dekoracyjne.

Rzeźb tych, wtedy opublikowanych było kilkanaście i tyleż – może nieco więcej – ich dawnych przekazów ikonograficznych. Pracując nad zabytkami z polskich zbiorów, ich historią i rolą w polskiej i w europejskiej kulturze (głównie prace związane z *Corpus Signorum Imperii Romani, Pologne*) co pewien czas trafiałem jednak na nieznanne jeszcze dawne przekazy ikonograficzne związane z zabytkami w Polsce. Niektóre z nich zostały już opublikowane w kilku mniejszych artykułach; inne – są jeszcze w literaturze nieznanne. Dziś – po upływie 7 lat od wymienionej zbiorowej publikacji rzeźb z polskich zbiorów i ich dawnych ikonograficznych przekazów – chciałbym powrócić do tematu i pokazać kolejne zabytki lub też nowe rysunki zabytków już wtedy wzmiankowanych. Pora też już chyba na usystematyzowanie tego materiału, w którego wartość dla nauki nikt już chyba nie wątpi a teza wcześniejszego pokolenia badaczy o nikłej wartości rzeźb z polskich zbiorów od dawna straciła

aktualność. Niniejsza publikacja zawrze więc pełen stan badań nad zagadnieniem rysunków i rycin z zabytków rzeźby znajdujących się w polskich zbiorach. Wprowadzi też określoną systematyzację materiału, która umożliwi także wpisanie w wymienione serie historycznych przekazów nowo odkrywane rysunki. Ewentualność uzupełnienia naszych list dawnych przekazów ikonograficznych jest bardzo prawdopodobna, szczególnie ze względu na wielkie ożywienie badań nad historią archeologii, kolekcjonerstwem i tradycją antyku na świecie. Trendy te wydają się zresztą także obejmować nowe pokolenie polskich badaczy i studentów archeologii. By uniknąć powtórzeń (co w przypadku reprodukcji rzeźb i rysunków szczególnie obciąża wydawcę i jest nużące dla czytelnika – specjalisty), przyjmuję w obecnej publikacji pewne ograniczenia. W przypadku rzeźb, rysunków i rycin, o których już pisałem lub też przynajmniej wzmiankowałem je ograniczę się jedynie do wymienienia ich tematów oraz do zacytowania dostępnej literatury, ograniczając także cytaty bibliograficzne do pozycji podstawowych i najbardziej aktualnych. W przypadku odnalezienia dawnego przekazu ikonograficznego, niepublikowanego lub publikowanego w innym kontekście lub w publikacji niedostępnej, zostaną poniżej zreprodukowane zarówno pierwotny przekaz – antyczna rzeźba jak i jej rysunek lub rycina.

Te dawne ikonograficzne przekazy uzyskają tu pełną numerację, której otwarty system pozwoli na wpisywanie wszelkich nowych znalezisk. W publikacji wymieniam więc wszystkie znane mi przekazy ikonograficzne (rysunki i ryciny z okresu XVI – XIX w.) dotyczące oryginalnych rzeźb antycznych znajdujących się w dzisiejszych polskich zbiorach. Nie zostaną uwzględnione przekazy ikonografii rzeźb zaginionych, zabytków wątpliwych, imitacji i falsyfikatów.

Historyczne przekazy ikonograficzne dotyczą wszystkich kategorii rzeźb rzymskich, które gromadzone są w polskich zbiorach, począwszy od połowy XVIII wieku. Porządkujemy je tutaj w kolejności, która odpowiada układowi *Corpus Signorum Imperii Romani, Pologne* – głównej i podstawowej publikacji rzeźb rzymskich w Polsce.

¹ Oprócz ujętych w wykazie stosuje się skróty bibliograficzne, które zostały umieszczone na końcu artykułu.

² MIKOCCI, JdI 107, 1992

I. Portrety

Pierwszą grupę tworzą rzymskie portrety. Ich zdecydowana większość została opublikowana w 1972 r.³ W zbiorach polskich jest jednak kilka obiektów portretowych jeszcze nie opublikowanych; publikowane zabytki wymagają zaś czasem przewartościowania. Oprócz zabytków wymienionych już w pierwszej publikacji dotyczącej rysunków i zreprodukowanych tam rycin do dnia dzisiejszego nie udało się odnaleźć innych przekazów.

Były to następujące obiekty:

I.1. Portret Liwii na antoninowskim biuście, ze zbiorów Muzeum Narodowego w Poznaniu, dziś eksponowany na Zamku w Gołuchowie⁴. Znany jest z:

I.1.a. ryciny w dziele P. Bouillon (Musée, vol. II [s.p.]

I.2. Portret dziecka z dynastii julijsko-klaudyjskiej, wmontowany w neoklasykny trójnog dziś w Pałacu w Nieborowie⁵ jak i

I.3. Portret chłopca z dynastii klaudyjskiej⁶ oraz (por. niżej) główka Satyrka znane z

I.2-3.a. ryciny w zbiorach Gabinetu Rycin Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego⁷ wielokrotnie reprodukowanej⁸

I.2-3.b. akwareli wykonanej przez Aleksandrę Radziwiłł, niegdyś w Nieborowie, dziś zaginionej ale wielokrotnie reprodukowanej⁹.

I.4. Portret Hadriana w Muzeum Narodowym w Poznaniu¹⁰, niesłusznie uznawany za nieantyczny¹¹, znany z ryciny publikowanej przez:

I.4.a. Krügera (Antiquités, pl. 10)

I.5. Portret Kommodusa w Muzeum Narodowym w Poznaniu¹², znany z ryciny w tejże publikacji:

I.5.a. Krüger, Antiquités, pl. 9.

II. Zabytki sepulkralne

Obiekty sepulkralne ze zbiorów polskich zostały opublikowane w dwóch fascykułach CSIR Pologne,

a zabytki sepulkralne dekorowane portretami w wymienionym powyżej najwcześniejszym tomie serii. Mimo publikacji uzupełniającej¹³ nie wszystkie zabytki tego typu w zbiorach polskich znane są już w literaturze. Tak np. publikacja CSIR nie uwzględnia zabytków wyłącznie epigraficznych za to pozbawionych dekoracji jak i obiektów sepulkralnych pozbawionych tak napisów jak i reliefu. W zbiorach polskich, parkach, rezydencjach i kościołach znajduje się ponadto wiele drobnych zabytków, trudnych do określenia lub nieznanymi jeszcze nauce a i stan posiadania muzeów polskich w tym zakresie nieznacznie się poprawia poprzez nieliczne nabytki. Jak się jednak wydaje zdecydowana większość zabytków sepulkralnych, których dotyczą dawne przekazy ikonograficzne, została już opublikowana, choć zagadnienie to wymaga dalszych badań szczególnie w zakresie obiektów epigraficznych – ulubionego tematu najdawniejszych badaczy i rysowników. Takim też jest pierwszy obiekt z naszej listy.

Urny

II.1. Urna w Muzeum Czartoryskich w Krakowie (**pl. 36.1**)¹⁴, dekorowana w narożnikach głowami Ammonów, a od frontu girlandą oraz przedstawieniem ptaków w gnieździe. Uрна ma umieszczoną w prostej *tabula inscriptionis* inskrypcję, od dawna znaną i wielokrotnie publikowaną¹⁵. To zapewne ze względu na inskrypcję urna została narysowana.

II.1.a. Jej – dosyć schematyczny – rysunek (**pl. 36.2**) został wykonany w początku XVI w. przez Battistę Brunelleschiego, pochodzącego z rodziny słynnego architekta, i zamieszczony w jednym z jego trzech manuskryptów, dziś w Biblioteca Marucelliana we Florencji¹⁶. Manuskrypt był zatytułowany: „Epitaphia Urbis” i przez autora podpisany: „Questo libro à scripto e dipinto in Firenze et in Roma [Battista di Pietro] de Brunelleschis fiorentino della ciptà [!] di Firenze. Fatto e cominciato oggi questo di XX di Maggio 1509”. Obiekt podpisano na rysunku: „In Roma In Sta Maria della Strada apresso a San marco [?]”. Dzięki kopiowanej inskrypcji wiemy, że w XIX wieku obiekt znajdował się w prywatnej rzymskiej kolekcji architekta

³ CSIR Pologne I

⁴ Inw. Dep. 370: CSIR Pologne I, nr 6 i nr 53; MIKOCKI, JdI 107, 1992, p. 212, pl. 84,2.

⁵ Inw. MNb 290: CSIR Pologne I, nr 9; MIKOCKI, Nieborów, nr 18.

⁶ Inw. MNb 290: CSIR Pologne I, nr 10; MIKOCKI, Nieborów, nr 19.

⁷ Inw. P. 183, nr 259.

⁸ MIKOCKI, JdI 107, 1992, p. 210, pl. 80,3; MIKOCKI, Arcadia, pl. 4,3.

⁹ MIKOCKI, JdI 107, 1992, p. 210, pl. 81,1; MIKOCKI, Arcadia, pl. 3,1.

¹⁰ Poznań, Ratusz inw. A.602: T. WUJEWSKI, *Pseudoantyczne rzeźby portretowe w kolekcji poznańskiej*, Archeologia Warsz 31, 1980, nr 14; Mikocki, JdI 107, 1992, p. 212, pl. 83,1.

¹¹ Portret i biust są „pasticcio” łączącym elementy kilku rzeźb

antycznych i nowe sztukówki, przy czym decydująca część głowy jest antyczna. Zagadnienie to zostanie opracowane w najbliższym czasie w 2 pracach magisterskich pisanych na seminarium archeologii klasycznej IA UW.

¹² Poznań, Ratusz inw. Dep. 373; CSIR Pologne I, nr 33.

¹³ T. MIKOCKI, *Sarkophage in Polen. Originale und Nachahmungen – ihre Rolle in den Kunstsammlungen Mittel- und Osteuropas*, in: Akten des Symposiums „125 Jahre Sarcophag-Corpus”, Marburg, 4.-7. Oktober 1995, Mainz am Rhein 1998, p. 111 – 116, pl. 52-58.

¹⁴ Nr inw. MNK XI 1216: CSIR Pologne II.1, nr 23.

¹⁵ CIL VI.3, nr 16324.

¹⁶ Ms A 78.1. f. 54 v. Cf. A. GIULIANO, *La Roma di Battista Brunelleschi, Rendiconti della Accademia di Archeologia, lettere e belle arti* [N.s.] 46, 1971 [Società Nazionale di Scienze, Lettere ed Arti. Napoli], Napoli 1972.

Cariminio, na via San Giovanni in Laterano. Tam został odnotowany w katalogu Matza i von Duhna¹⁷. Zakupiony przez Władysława Czartoryskiego na rynku antykwarycznym w 1893 r. trafił do kolekcji krakowskiej. Rysunek jest pozbawiony wartości artystycznych; jego wartość dokumentacyjna może być także, może poza kopią (dość niedokładną) inskrypcji, poddana w wątpliwość. Porównanie z zachowanym zabytkiem uczy jakich uproszczeń, zmian w ikonografii i proporcjach rysowanego zabytku mógł dokonać 16-wieczny rysownik – humanista, pozbawiony najwyraźniej artystycznych talentów.

II.2. Obiekt kolejny to bardzo interesująca, cylindryczna urna, bogato dekorowana z dodaną fałszywą – XVIII lub XIX – wieczną inskrypcją. Urna dekorująca niegdyś „Kolumbarium” w podłowickiej Arkadii Heleny Radziwiłłowej znajduje się dziś w Pałacu w Nieborowie¹⁸. Związanych z nią jest kilka, wcześniej już publikowanych, przekazów ikonograficznych.

II.2.a. – II.2.b. Dwa XVI – wieczne zapewne rysunki ukazujące przód i widok tyłu urny, pochodzące z albumu „rysunków z antyku”, tzw. kodeksu dal Pozzo-Albani. Ta część rysunków dal Pozzo, w której znajdują się widoki, ukazujące najwcześniejszy stan urny bez nowożytnej inskrypcji, za to z kompletną pokrywą, znajduje się w Bibliotece Królewskiej w Windsor Castle¹⁹.

II.2.c. Kolejny rysunek, z tego samego niegdyś zespołu dal Pozzo-Albani, przedstawia samą pokrywę urny, z wyobrażeniem ptasiej matki i piskląt. Znajduje się dziś w innej partii rysunków, tej która jest przechowywana w British Museum²⁰.

II.2.d. Przekaz kolejny to rycina. Wykonał ją Francesco Piranesi, syn słynnego Giovanni Battisty, wtedy gdy urna znajdowała się jeszcze w Rzymie, w kolekcji Casali. Rycina została opublikowana w dziele: G.-B. Piranesiego, *Vasi, candelabri, cippi, sarcophagi, tripodi, lucerne ed ornamenti antichi disegnati ed incisi dal Cav. [aliere] Gio[vanni] Batt[ista] Piranesi publicati l'anno MDCLXXIX*²¹. Także wtedy urna pozbawiona była inskrypcji, co świadczy o późniejszej dacie jej falsyfikatu.

Mimo, że urny i ołtarze – wdzięczny temat dla zainteresowanych epigrafiką rysowników i kolekcjonerów

– były na pewno częstym tematem, nie udało mi się na razie odnaleźć innych tego typu przykładów²². Nie prowadziłem jednak szerszej kweryndy dotyczącej obiektów z inskrypcjami, za to skromnie dekorowanych, pozostawiając ten obszar polskim epigrafikom.

Stele ołtarze itd.,

Warto jednak zwrócić uwagę na pokrewną kategorię rzeźbiarskich zabytków sepulkralnych, mianowicie stele nagrobne. Wśród tych obiektów mamy w zbiorach polskich jeden, zupełnie wyjątkowy.

II.3. Jest to rzymska stela nagrobna z lat ok. 110-120 n.e. z inskrypcją, dekorowana czterema portretami zmarłych. Ten wyjątkowy obiekt, dziś w Muzeum Narodowym w Warszawie, związany jest z kolekcją nieborowską i był wielokrotnie publikowany²³.

II.3.a. Obiekt wyszedł z warsztatu Bartolomeo Cavaceppiego i w jego „Raccolta” (Cavaceppi, *Raccolta III*, 1772, pl. 11) znajduje się przedstawiająca stelę wspianą rycina²⁴.

Sarkofagi

Najszerszy dział rzeźby, który w przypadku zbiorów polskich szczególnie obfituje w zabytki uwiecznione dawnymi rysunkami i rycinami, to sarkofagi. Na pierwszym miejscu trzeba tu umieścić niewątpliwie sarkofag będący jedną z najświetniejszych niegdyś w Rzymie rzeźb, zapomniany po przewiezieniu do Polski, i odkrywany od paru lat na nowo.

II.4. Mowa tu o niewielkim sarkofagu dziecięcym, ukazującym scenę z mitu Amora i Psyche. Został on zdobyty ok. przełomu wieków do Arkadii Heleny Radziwiłłowej. Trafił tam z Rzymu poprzez brytyjską kolekcję Lyde Browna i carskie zbiory antyków w Sankt Petersburgu. Umieszczony raczej w świątyni Diany, niż na spinie cyrku, odgrywał w programie arkadyjskiego założenia – jak się można domyślać – jedną z głównych ról. Kilkanaście lat temu przewieziony do Muzeum w Warszawie został poddany konserwacji oraz szczegółowo opublikowany²⁵. Renesansowe i późniejsze przekazy jego ikonografii są stale

¹⁷ F. MATZ, *Antike Bildwerke in Rom mit Ausschluß der größeren Sammlungen*. Weitergeführt und herausgeben von F. von DUHN, vol. III, Leipzig 1891, p. 209, nr 3975.

¹⁸ Inw. Nb 242 MNW: CSIR Pologne II.1, nr 19; MIKOCCI, *Nieborów*, nr 32.

¹⁹ The Print Room, The Royal Library, Windsor Castle, inw. RL 8535/1, RL 8535/2, cf. MIKOCCI, *JdI* 107, 1992, p. 201, pl. 74,3-4; MIKOCCI, *Arcadia*, pl. 8,2 i 9,1.

²⁰ *British Museum, Departement of Greek and Roman Antiquities, Franks Collection*, vol. I, f. 152, nr 180; cf. MIKOCCI, *JdI* 107, 1992, p. 201, pl. 75,1; MIKOCCI, *Arcadia*, pl. 9,2.

²¹ Roma 1778 sq., pl. 111, cf. MIKOCCI, *JdI* 107, 1992, p. 201, pl. 75,2; MIKOCCI, *Arcadia*, pl. 8,4.

²² Urna z dekoracją figuralną w Muzeum Czartoryskich w Krakowie, inw. MNK XI 1217, publikowana jako antyczna (CSIR Pologne II.1, nr 41) jest bez wątpienia falsyfikatem, cf. MIKOCCI, *JdI* 107, 1992, p. 215, pl. 86,3-4.

²³ Inw. 143417: CSIR Pologne I, nr 20; MIKOCCI, *Nieborów*, nr 26.

²⁴ Cf. MIKOCCI, *JdI* 107, 1992, p. 205, pl. 78,2, cf. pl. 78,1.

²⁵ Inw. 200451: CSIR Pologne II.2, nr 62; MIKOCCI, *Nieborów*, nr 53; cf. MIKOCCI, *Sarcophagus*.

odnajdowane; niżej zestawiamy ich listę. Wszystkie znane nam do dziś przekazy jego ikonografii zostały przed rokiem opublikowane²⁶, zestawiamy więc poniżej tylko listę tych rysunków, którą niebawem – jak mamy nadzieję – przyjdzie nam uzupełnić.

II.4.a Oryginalny rysunek zamieszczony w *Codex Coburgensis*, zbiorze rysunków z antyku wykonanych w Rzymie w latach 1550-1555 przez nieznanego artystę²⁷

II.4.b Rysunek z berlińskiego *Codex Pighianus*, zbioru rysunków z antyku wykonanych w Italii przez Holendra Stephana Vinandusa Pighiusa w latach 1548/49 – 1556 lub też kopiowanych z poprzedniego kodeksu²⁸

II.4.c Rysunek przechowywany w British Museum, w zespole rysunków znanym pod nazwą *Codex dal Pozzo-Albani*²⁹

II.4.d Anonimowy rysunek wiązany czasem ze Szkołą Rafaela lub ze Szkołą Veronese, sprzedany na aukcji Christies³⁰

II.4.e Rysunek znany z katalogu aukcyjnego Devries w Amsterdamie, łączony czasem z Polidoro da Caravaggio³¹

II.4.f.-g. Rysunek nieznanego autora na dwu stronach karty papieru, który zakupiony został w 1982 r. do kolekcji Duke University Museum of Art (North Carolina, USA); łączony jest z kręgiem Baldassare Peruzzi³².

II.4.h. Rysunek sporządzony przez przebywającego w Rzymie w latach 1572-1577 architekta z Reims Pierre Jacques³³.

II.4.i. Rysunek łączony z Josephem Nollekens (1737-1823): rysownikiem, rzeźbiarzem i handlarzem antykami (miałby być kopią w ołówku jego własnego rysunku), w British Museum, w rysunkach należących do zbioru Charlesa Townleya i mających związek z jego

kolekcją rzeźby. Rysunek ma wielce interesującą ze względu na historię obiektu legendę: „Sarcophagus about one yard in lenth late Mr Lyde Browne now sold to The Empress of Russia – 1785”³⁴

Wśród innych sarkofagów, którym towarzyszą rysunki i ryciny znajdują się obiekty dobrze znane, jak i znane słabo lub też jeszcze właściwie niepublikowane.

II.5. Sarkofag dziecięcy z przedstawieniem sceny związanej z mitem Meleagra z kolekcji Nieborowskiej³⁵ jest zabytkiem doskonałej klasy; zachował się przy tym kompletnie, razem z przykrywą.

II.5.a.: Pochodzi on z kolekcji Cavaceppiego; na kartach jego „Raccolta” (Cavaceppi, *Raccolta*, III, 1772, pl. 12.1) znajdujemy rycinę z przedstawieniem zabytku³⁶.

II.6. Z tego samego rzymskiego atelier restauratorskiego pochodzi inny sarkofag, niegdyś w tej samej kolekcji. Chodzi o monumentalne seweriańskie dzieło, dziś w Muzeum Narodowym w Warszawie, z rzadko ukazywaną sceną rozszarpania Penteusza połączoną na froncie skrzyni z dziecięcym thiasosem dionizyjskim³⁷.

II.6.a. Podobnie jak poprzedni zabytek ten także znalazł się na kartach „Raccolta” Cavaceppiego (Cavaceppi, *Raccolta*, III, 1772, pl. 38.1)³⁸.

Kolejne dwa fragmentaryczne sarkofagi są znacznie mniej znane. Pierwszy z tych mało znanych obiektów to niewielki fragment sarkofagu, z przedstawieniem jednej figury – jednej biegnącej żeńskiej postaci.

II.7. Fragment ten to lewy element frontu sarkofagu z rozbudowaną sceną ukazującą Achillesa pomiędzy córkami Lykomeda (pl. 36.3). Pojedyncza figura, o ikonografii prawidłowo rozpoznanej przez autorów

²⁶ W publikacji: MIKOCKI, *Sarcophagus*.

²⁷ Coburg, Veste, Kupferstichkabinett, *Codex Cob.* Nr 168,1: cf. F. MATZ, *Über eine dem Herzog von Coburg-Gotha gehörige Sammlung alter Handzeichnungen nach der Antike*, Monatsberichte der Kgl. Preussischen Akad. der Wiss. zu Berlin 1871, p. 488, n° 178 (n° 168,1); MIKOCKI, *Jdl* 107, 1992, p. 198-199, pl. 73,2; MIKOCKI, *Sarcophagus*, pl. 18,2.

²⁸ Berlin, Staatsbibliothek, fol. 355v (f.338); cf. O.JAHN, *Über einige auf Eros und Psyche bezügliche Kunstwerke*, *Berichte der Königl. Sächs. Ges. der Wissenschaften zu Leipzig*, Phil.-hist. Classe 3, 1851, p. 154, pl. V; MIKOCKI, *Jdl* 107, 1992, p. 198-199, pl. 73,1; MIKOCKI, *Sarcophagus*, pl. 18,3.

²⁹ *Codex Dal Pozzo – Albani: British Museum, Department of Greek and Roman Antiquities, Franks Coll.*, vol. I, fol. 140, nr 157, cf. C.C.VERMEULE, *The Dal Pozzo – Albani of Classical Antiquities in the British Museum*, *TransactAmPhilosSoc* 50,5, 1960, p. 20, nr 157, fig. 61; MIKOCKI, *Jdl* 107, 1992, p. 198-199, pl. 74,1; MIKOCKI, *Sarcophagus*, pl. 19,1.

³⁰ *Christie's London. Old Master Drawings*, Monday 6 July 1987

and Tuesday 7 July 1987, nr 102 fig.; MIKOCKI, *Jdl* 107, 1992, p. 198-199, pl. 73,3; MIKOCKI, *Sarcophagus*, pl. 20,1.

³¹ *Sale de Vries*, Amsterdam, avril 1929 (collection Robert-Dumesnil, vente M. Régnault Lallande), następnie *Sale de Vries*, Amsterdam 21-23. February 1933, nr 975; MIKOCKI, *Sarcophagus*, pl. 19,3.

³² DURHAM, North Carolina, nr 1992.12.13, Mrs. Viola M.Fearnside Fund; MIKOCKI, *Sarcophagus*, pl. 20,2 i 21,2.

³³ S. REINACH, *Album de Pierre Jacques, sculpteur de Reims, dessiné à Rome de 1572 à 1577*, Paris 1902, p. 138, pl. 93bis; MIKOCKI, *Sarcophagus*, pl. 19,2.

³⁴ British Museum, inw.: „ex small Browne box [Ps 285956]”; MIKOCKI, *Sarcophagus*, pl. 21,1.

³⁵ Inw. Nb 2785 MNW: CSIR Pologne II.2, nr 31; MIKOCKI, *Nieborów*, nr 48.

³⁶ Cf. MIKOCKI, *Jdl* 107, 1992, p. 204, pl. 77,3, cf. pl. 77,4; MIKOCKI, *Arcadia*, pl. 15,3.

³⁷ Inw. 200406: CSIR Pologne II.2, nr 53; MIKOCKI, *Nieborów*, nr 51.

³⁸ Cf. MIKOCKI, *Jdl* 107, 1992, p. 204, pl. 77,1.

publikacji³⁹ znajduje się na reliefie pochodzącym z kolekcji Anny z Tyszkiewiczów Potockiej Dunin-Wąsowiczowej. Dla lapidarium w pałacu w Jabłonnie, które kolekcjonerka urządziła w przybudowanej do pałacu pergoli, zakupiona została w czasie podróży włoskiej kolekcjonerki w 1826r.⁴⁰

Opublikowana kilkakrotnie rzeźba nie wzbudziła – ze względu na niewielką raczej wartość artystyczną – większej uwagi, gdyby nie docieklivość Autorki fascykułu korpusu sarkofagów, który poświęcony jest m.in. mitowi Achillesa⁴¹. Badaczka ta – Dagmar Grassinger – zwróciła uwagę, iż w kolekcji Woburn Abbey w Wielkiej Brytanii, znajduje się kompletny nieomal front sarkofagu z mitem Achillesa, w którym brakuje jednej tylko figury⁴². Kompletny natomiast front sarkofagu znajdował się niegdyś w Rzymie – był wmurowany w poręcz schodów wiodących do kościoła Santa Maria Ara Coeli na Kapitolu. Fakt ten potwierdzony jest rysunkiem.

II.7.a. Jeden z rysunków frontu sarkofagu znajdującego się niegdyś w Rzymie przechowywany jest w wymienianym już zbiorze rysunków z antyków Codex Coburgensis (pl. 36.4)⁴³. Na rysunku rozpoznajemy z łatwością figurę z reliefu z Jabłonny, w pierwszej od lewej strony postaci. Jeden z zapobiegliwych rzymskich antykwariuszy rozpiłował kompletnie zachowany antyczny obiekt rozsprzedając jego elementy między kolekcjonerów brytyjskich i polskich.

II.8. W Krakowskim Muzeum Czartoryskich znajduje się płyta reliefowa, składająca się z dwóch części, bez wątpienia front marmurowego rzymskiego sarkofagu dziecięcego (pl. 37.2)⁴⁴. Znajduje się na niej scena, w której Eroty wykuwają broń dla Marsa. Obiekt byłby

więc typowym przykładem sarkofagu dziecięcego, znajdującym kilkadziesiąt analogii, opublikowanych w artykułach Konrada Schauenburga⁴⁵ i Margherity Bonanno⁴⁶; analogii, które wkrótce zostaną zebrane w odpowiednim tomie korpusu sarkofagów. Krakowski obiekt nie pozostaje bynajmniej nieznanym specjalistom od przedstawień Erotów na sarkofagach. Znany jest jednak nie bezpośrednio, ale dzięki przekazom rysunkowym. Przez polskich badaczy bowiem płyta uważana była za nowożytną lub też niepewną; z tego też powodu nie została opublikowana w serii CSIR. Zabytek nie jest rzeczywiście zupełnie typowy. Jego niektóre sceny odbiegają nieco od standardów ikonograficznych. Wkrótce – po ukończeniu konserwacji, której właśnie jest poddawany – zostanie szczegółowo zanalizowany oraz opublikowany i... miejmy nadzieję... wyeksponowany wśród innych antycznych reliefów kolekcji krakowskiej. Zabytek, jak wspomniałem, nie jest nieznanym w literaturze. Został przytoczony przez Grivaud de la Vincelle⁴⁷, omówiony szeroko przez Otto Jahna⁴⁸, zamieszczony w repertuarze Salomona Reinacha⁴⁹, wymieniony w słowniku Daramberg i Saglio⁵⁰, wzmiankowany przez krakowskiego badacza sarkofagów Janusza A. Ostrowskiego⁵¹ i wreszcie – umieszczony w katalogu Bonnanno⁵². Cała ta literatura oparta jest nie na studium obiektu, nieznanego ogółowi badaczy, lecz na rycinie.

II.8.a. Rycina, a właściwie kilka jednakowych rycin (pl. 37.3) zostało umieszczonych jako winietki w pracy A.F.Gori (*Inscriptiones Antiquae Graecae et Romanae in Etruria Urbibus...*, vol. I, II, III, Florentiae 1727, 1734, 1743³⁹). Zabytek, zdaniem autora pracy (który w swym epigraficznym dziele nie miał zwyczaju zamieszczać rycin sarkofagów!) znajdował się wtedy w zbiorach Del Nero. Być może chodziło o pałac Maria del Nero (lata 1662-

³⁹ Muzeum Narodowe w Warszawie, inw. 147560: CSIR Pologne II.2, nr 19.

⁴⁰ Cf. H. MÓRAWSKA, *Historia kolekcji zabytków antycznych ze zbioru Potockich w Jabłonnie*, in: *Z dziejów miłośnictwa antyku w Polsce*, A. SADURSKA ed. [Studia Antiqua vol. 12], Warszawa 1991, p. 151-190 oraz ostatnio M. ŁUSZCZEWSKA, *O kolekcji antyków z Jabłonny raz jeszcze*, *Meander* 52, 1997, fasc. 3, p. 267-288.

⁴¹ D. GRASSINGER, *Achill, Adonis, Aeneas, Aktaion, Alkestis, Amazonen* [ASR XII.1], Berlin 1999 (w druku).

⁴² Woburn Abbey: E. Angelicoussis, *The Woburn Abbey Collection of classical antiquities* [CSIR Great Britain 3.3 = MAR 20], Mainz 1992, nr. 66. Informację zawdzięczam rozmowie z D. GRASSINGER i E. ANGELICOUSSIS w czasie Międzynarodowego „symposium sarkofagowego” w Marburgu w 1995 r., przekazaną przeze mnie ustną informacją opublikowała później M. ŁUSZCZEWSKA, *op.cit.*, p. 276 sq., fig. 5, 6

⁴³ Codex Coburgensis, Coburg, Veste, Kupferstichkabinett; Angelicoussis, *Ibidem*, fig. 37, tamże informacja o innych rysunkach.

⁴⁴ Inw. DMNKCz 1955 + 1991: wielokrotnie wzmiankowany w literaturze (cf. niżej). Fotografii opublikował MIKOCKI,

Sarkophage in Polen, *op.cit.*, p. 113, pl. 58.1.

⁴⁵ K. SCHAUENBURG, *Eroten mit Waffen*, in: *χρόνος Beiträge zur prähistorischen Archäologie zwischen Nord- und Südosteuropa. Festschrift für B.Hänsel, Espelkamp 1997*, p.671 sq.; *Idem, Eroten mit der Panhoplie des Mars*, in: *Akten des Symposiums „125 Jahre Sarcophag-Corpus”*, Marburg, 4.-7. Oktober 1995, Mainz am Rhein 1998, p. 65 sq.

⁴⁶ M. BONANNO-ARAVANTINOS, *Sarcophagi romani raffiguranti eroti con armi*, in: *Akten*, *ibidem*, p. 73-98.

⁴⁷ GRIVAUD DE LA VINCELLE, *Arts et métiers des anciens*, Paris 1819, p. 58.9.

⁴⁸ O. JAHN, *Über Darstellungen antiker Reliefs welche sich auf Handwerk und Handelsverkehr beziehen*, *Berichte über die Verhandlungen der Königlich Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften zu Leipzig. Philologische-historische Classe* 13, 1861, pl. VIII.3, p. 318-319.

⁴⁹ S. REINACH, *Répertoire de reliefs grecques et romains*, vol. III, Paris 1912, p. 28.

⁵⁰ *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines d'après les textes et les monuments*. Ouvrage rédigé sous la direction de CH.DARAMBERG et E.SAGLIO, vol. I,2, Paris 1918, p. 793, fig. 954, s.v. *Caelatura*

1750), z bardzo znacznej rodziny florenckiej, wzbogaconej w XVI w., kiedy nabyła wielkie dobra? Rysunek wykazuje jednak pewne, na pozór niewielkie różnice w porównaniu z oryginałem. Czyżby były one podstawą wątpliwości Otto Jahna, za którymi idą współczesne sądy, powodujące wykreślenie zabytku z rejestru antycznych rzeźb?

II.9. W Muzeum Narodowym w Warszawie znajduje się front wspaniałego sarkofagu dionizyjskiego⁵⁴. Figuruje on w inwentarzu jako obiekt nieznanego pochodzenia, który znalazł się w Muzeum po ostatniej wojnie światowej. Taką też informację o obiekcie umieścili w jego podstawowej publikacji autorzy CSIR. Wiemy przecież, iż po wojnie z tzw. ziem odzyskanych poprzez składnice muzealne przesłano do Warszawy wiele obiektów sztuki. Nie należy jednak zapomnieć, iż czasami był to tylko „reeksport”, obiektów zrabowanych przez Niemców w Warszawie a po wojnie odzyskanych na Ziemiach Zachodnich czy też w Niemczech. Fakt odzyskania w ten sposób części marmurów z kolekcji z Jabłonny był zawsze oczywisty. Tym razem kolejny przekaz ikonograficzny umożliwił potwierdzenie takiego właśnie pochodzenia wymienionego przykładu.

II.9.a. W 1839 r. E. Lipiński wykonał i opublikował litografię, która ukazywała pergolę – „Muzeum” przybudowaną do pałacu w Jabłonnie⁵⁵. Niezbyt wyraźny przekaz dokumentuje jednak kilka z rzeźb kolekcji, które dosyć łatwo odnaleźć w dzisiejszych zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie i w Warszawskich Łazienkach⁵⁶. Centralnie, na drugim planie umieszczono tam schematycznie narysowany sarkofag. Porównując litografię z zespołem zachowanych w Polsce zabytków bez trudu identyfikujemy nasz obiekt – front sarkofagu dionizyjskiego z galerii Muzeum⁵⁷.

III. Rzeźby mitologiczne i dekoracyjne:

posągi bóstw, dekoracje fontann, obiekty i reliefy dekoracyjne.

Wśród rzeźb mitologicznych i dekoracyjnych ze zbiorów polskich – być może ze względu na fakt liczebności

tej grupy, a może dla urody i wartości zabytków – jest wiele obiektów, które stały się tematem prac rysowników. Wzbudzały też wcześniej zainteresowanie tak antykwarium, restauratorów rzeźb antycznych jak i dawnych badaczy oraz kolekcjonerów. Znaczna część tych zabytków była już wzmiankowana w wymienianej wielokrotnie niemieckiej publikacji sprzed siedmiu lat; kolejne zostały czasem opublikowane lub wymienione w innej literaturze. Mamy też jednak nieco obiektów nowych, a raczej rysunków i rycin jeszcze w kontekście polskich rzeźb nie wymienianych. Wśród rzeźb mitologicznych i dekoracyjnych, gdzie zwykle zachowane są liczne repliki, szczególnie jednak łatwo o pomyłkę w prawidłowym rozpoznaniu obiektu. Konwencja rysownika (szczególnie o ile chodzi o przekazy najdawniejsze) zmienić mogła rzeźbę w pokaznym nawet stopniu. Stan zachowania samego dzieła rzeźbiarskiego ulegał też zmianom. Toteż w przypadku kilku z naszych ustaleń, pewność, która towarzyszyła uprzednim rozpoznaniom zamienia się czasem w przypuszczenie. Pierwszą kategorią, którą chcielibyśmy omówić są przedstawienia bóstw.

III.1. W Korytarzu Rzymskim w Nieborowie wyeksponowany jest fragmentaryczny tors z głową monumentalnego, siedzącego niegdyś posągu Asklepiosa⁵⁸. Zabytek przeniesiony został z Arkadii, gdzie – upozowany na bożka Pana – pełnił określoną rolę w założeniu parkowym. Wcześniej jednak, zanim poprzez Wimbledon (kolekcja Lyde Browna) i Petersburg dotarł pod Łowicz, został zakupiony i odrestaurowany w Rzymie. Jego stan po konserwacjach i uzupełnieniach, których rzeźba w Nieborowie jest już pozbawiona, oddaje rysunek.

III.1.a. W zbiorach Society of Antiquaries w Londynie, w albumie zatytułowanym „Prints and drawings: Classical Antiquities” znajduje się rysunek wykonany ołówkiem przedstawiający tors oraz głowę fragmentarycznego posągu, wyobrażającego brodate antyczne bóstwo⁵⁹. Rysunek uzupełniony jest legendą brzmiącą: „Antique figure of Jupiter quite entiere. B[ought] by Mr Jenkins 1763 of Belisario Amidei at Rome for Lyde Browne. In those (?) collection it now is, but converted into an Herma Jovis. The drapery is oriental alabaster”. Rysunek został wykonany

⁵¹ J. OSTROWSKI, RechACrac 1984 [Kraków 1984], p. 67 sq.; *Idem*, Cracow Collection of Roman sarcophagi Fragments [ZNU] 1989, Prace Archeologiczne 49, Studia z Archeologii śródziemnomorskiej 13, J. ŚLIWA ed.], Kraków 1991, p. 39, nr 2.

⁵² BONANNO, op.cit., p. 86, nr. 2, fig. 1.

⁵³ Vol. I – p. XIII u góry strony, vol. II, p. XI u góry strony, pod ryciną podpis: „Sarc. In Aed. D.Cerb. Del Nero. Long. P. IV.V.III. alt. et lat. P. I”, vol. III p. 1 (po p. CLVI) na górze strony.

⁵⁴ Inw. 199387; CSIR, Pologne II.2, nr 43.

⁵⁵ Egzemplarz litografii w zbiorach MNW (inw.Gr.Pol. 21056) reprodukowana np. przez T. MIKOCCI, *Najstarsze kolekcje starożytności w Polsce (lata 1750 – 1830)* [Archiwum Filologiczne KNoKA PAN XLVI], Wrocław 1990, fig. 62.

⁵⁶ Cf. ŁUSZCZEWSKA, op.cit., passim.

⁵⁷ Rozpoznanie, które zostało dokonane w czasie konsultacji i seminarium n.t. kolekcji w Jabłonnie, opublikowała M. ŁUSZCZEWSKA, op. cit., p. 275-276, popierając rozpoznanie archiwalną fotografią.

⁵⁸ CSIR Pologne III.1, nr 5; MIKOCCI, *Nieborów*, nr 10.

⁵⁹ Society of Antiquaries, Londyn, album: *Prints and drawings: Classical Antiquities*, karta 52 a, wklejony rysunek wys. 17 cm, reprodukowany przez T. MIKOCCI, *Jupiter – Pan – Asklepios. Trzy klasycystyczne interpretacje posągu w Nieborowie*, in: *Archeologia i starożytnicy. Studia dedykowane Profesorowi Andrzejowi Abramowiczowi w 70 rocznicę urodzin*, Łódź 1997, p. 211 sq., fig. 1; MIKOCCI, *Asclepios*, p. 65, pl. 16,2.

zapewne przez Thomasa Jenkinsa⁶⁰

III.1.b. Jednym z gości księżnej Radziwiłłowej, bywającym w Arkadii wtedy, gdy rzeźbę umieszczono w programie dekoracji arkadyjskiej Świątyni Diany był znakomity malarz Jan Piotr Norblin, zatrudniony zresztą przy dekoracji świątyni. Wykonał po r. 1789 on zespół rysunkowych widoków Arkadii, przechowywanych dziś w Muzeum Czartoryskich w Krakowie. Jeden z rysunków Norblina ukazuje Świątynię Diany z naszą rzeźbą umieszczoną w przybudowanym do obiektu aneksie⁶¹. Rysunek jest mały, szkicowy i niewyraźny ale wśród nieborowskich rzeźb jedynie ikonografia Asklepiosa temu przedstawieniu odpowiada. Taką – błędną interpretację rzeźby zarzucali zresztą Radziwiłłowej wizytujący Arkadię goście⁶²

III.2. W innej wielkiej polskiej kolekcji rzeźby antycznej – w kolekcji Elżbiety Lubomirskiej na zamku w Łańcucie – znalazł się kolosalny posąg siedzącego Merkurego, zakupiony podczas włoskiej podróży kolekcjonerki w latach 1785-86⁶³. Jest to rzymskie przetworzenie greckiego schematu „Dionizosa typu Filadelfia”, bardzo cenne ze względu na rzadkość ikonografii i kompletość posągu⁶⁴.

III.2.a. Obiekt został wprowadzony do literatury bardzo wcześnie. Opublikował go bowiem Giuseppe Antonio Guattani (*Monumenti antichi... per l'anno MDCCLXXXVI, sculture, p. XLV-XLVII, pl. I*), omawiając działalność rzeźbiarską Vincenzo Pacetti, który rzeźbę restaurował⁶⁵. Opisowi towarzyszyła zaś rycina wykonana przez Alessandro Mocchetti⁶⁶

III.2.b. Wspaniałą rzeźbę zreprodukował także Comte de Clarac (*Musée..., vol. IV, pl. 656, nr 1529 [p. 171 sq.]*); jego reprodukcję powtórzyli inni autorzy repertuarów antycznej ikonografii⁶⁷

III.3. Wśród oddanych w wieloletni depozyt do Muzeum Narodowego w Warszawie magazynowych zabytków Luwru, znajduje się monumentalny i mocno restaurowany posąg Jupitera⁶⁸. Pochodzi on ze zbiorów

Borghese, i był tak we Włoszech jak i we Francji kilkakrotnie rysowany i sztuchowany.

III.3.a. Najstarszą jaką mogliśmy odnaleźć reprodukcją jest sztych w dziele – katalogu kolekcji pióra Ennio Quirinio Visconti (*Sculture del palazzo della villa Borghese detta Pinciana, vol. II, Roma 1796, pl. „stanza IV nr 2”*).

III.3.b.: Jupiter został następnie narysowany i opublikowany w katalogu-albumie Luwru, dziele P. Bouillon (*Musée, vol. III, p. 1, nr 2, pl. I.2.*)

III.3.c. Za Bouillon rycinę powtórzył comte de Clarac, autor najszerszego XIX – wiecznego repertorium rzeźbiarskiego (*Clarac, Musée, vol. III, pl. 312, nr 667 [tekst vol. IV, p. 23]*) a od niego zreprodukował ją Salomon Reinach⁶⁹.

III.4. Monumentalna grupa Mitraicka w warszawskim muzeum (**pl.35.1**) jest również depozytem Luwru⁷⁰. Do zbiorów francuskich przeszła także z kolekcji Borghese, skąd pojechała najpierw dekorować park w Fontainebleau, by potem znaleźć się w Luwrze w Salle de la Paix. Była rysowana kilkakrotnie.

III.4.a. Zaraz po odkryciu została opublikowana w 1700 r. przez Philippo A' Turre⁷¹. Dziełu towarzyszyły ryciny; m.in. mało wierna oryginałowi reprodukcja naszej grupy rzeźbiarskiej (**pl. 35.2**).

III.4.b. Grupa rzeźbiarska trafiła wnet do obiegu naukowego. Znalazła się w oczywisty sposób w „korpucie” Claraca (*Musée, vol. IV, pl. 558 B, nr 1194 [tekst vol. IV, p. 24]*) i została zreprodukowana przez Salomona Reinacha⁷²

III.5. Kolejna rzeźba – depozyt Luwru to monumentalny posąg Wenus w typie Wenus Kapitolińskiej⁷³. Rzeźba także pochodzi z kolekcji Borghese; musiała być słynna (czego nie potwierdza słaba klasa bardzo silnie odrestaurowanej warszawskiej repliki), gdyż rysowano ją jeszcze w zbiorach rzymskich.

⁶⁰ Cf. S.R. PIERCE, *Thomas Jenkins in Rome*, Ant J 45, 1965, p. 225 sq.

⁶¹ Muzeum Czartoryskich w Krakowie, inw. XV Rr.520. Reprodukowany przez MIKOCKI, *Arcadia*, pl. 2,1; cf. *Idem*, in: *Archeologia i starożytnicy, op.cit.*, fig.4.

⁶² Cf. MIKOCKI, in: *Archeologia i starożytnicy, op.cit.*, p. 216 (relacja Walerii Tarnowskiej).

⁶³ Dziś Muzeum Narodowe w Warszawie, inw. 140344: CSIR Pologne III.1, nr 13.

⁶⁴ Cf. T.MIKOCKI, „Hermès” de la collection de Lubomirski/Potocki à Łańcut reconsideré, *BMusVars* 33, 1992 (1994), fasc. 3-4, p. 39-55.

⁶⁵ Autentyczność rzeźby może budzić jednak pewne wątpliwości; ewentualność taką sygnalizowała np. p. Marina Sapelli z Museo Nazionale Romano [opinia ustna]. W takim przypadku obiekt mógłby być oryginalnym dziełem Pacettiego: wymaga to jednak dalszych ustaleń.

⁶⁶ Cf. MIKOCKI, *JdI* 107, 1992, p. 208, pl. 80,1.

⁶⁷ REINACH, *RSt* I, p.362,2; K.O. MÜLLER, F. WIESELER, *Denkmäler der alten Kunst* von C.O. Müller, fortgesetzt von F. Wieseler, Göttingen 1856, p. 30, nr 332, pl. XXIX 332.

⁶⁸ Nr inw.143404 = Louvre MA 2289: CSIR Pologne III.1, nr 21.

⁶⁹ REINACH, *RSt*, vol. I, p. 158, pl. 312, nr 667; cf. MIKOCKI, *JdI* 107, 1992, p. 213, pl. 85,3

⁷⁰ MNW inw. 143396 = MND 2215 = Louvre MA 991: CSIR Pologne III.1, nr 25.

⁷¹ PHILIPPO A'TURRE lub FILIPPO DELLA TORRE, *Monumenta Veteris Antii hoc est inscriptio M Aquilii et Tabula Solis Mithrae variis figuris et symbolis exculpta...*, Romae 1700, p. 159, tu fig.

⁷² REINACH, *RSt* I, p. 295, 5, nr 1194; cf. MIKOCKI, *JdI* 107, 1992, p. 214, pl. 86,2.

⁷³ MNW, inw. 143401 = Louvre MA 316: CSIR Pologne III.1, nr 64.

III.5.a. W zbiorach British Museum, w Departement of Greek and Roman Antiquities, znajduje się – wśród rysunków pochodzących być może z kolekcji Lyde Browna, w zespole rysunków rzeźb antycznych Townleya – rysunek w ołówku naszej rzeźby. Nie jest publikowany i otrzymanie jego reprodukcji nie było możliwe.

III.5.b. Rzeźba została umieszczona w katalogu kolekcji Borghese sporządzonym przez Ennio Quirino Visconti (Sculture della Villa Borghese detta Pinciana, vol. II, Roma 1796, pl. „stanza V nr 2”).

III.5.c. Po przesłaniu do Luwru została umieszczona w jego ilustrowanym katalogu Bouillona (Musée, vol. III, p. 8, nr 2, pl. 5.2)⁷⁴

III.5.d. Została włączona także wkrótce do „korpusu” de Claraca (Musée..., vol. III, pl. 343, nr 1396 [tekst vol. IV, p. 115]).

III.6. Następną rzeźbą mitologiczną jest malutka główka Satyrka-dziecka, umieszczona we wzmiankowanym już z powodu dwóch dziecięcych portretów, neoklasycznym trójnogu, dziś w Białej Sali nieborowskiego pałacu⁷⁵

III.6.a. Główka jest widoczna zarówno na wymienionej wyżej rycinie przedstawiającej sam trójnog⁷⁶, jak i

III.6.b.: Na akwareli Aleksandry Radziwiłłowej wyobrażającej wnętrze Świątyni Diany w Arkadii⁷⁷.

Kolejną grupę zabytków dekoracyjnych tworzą rzymskie reliefy. Z zabytków tej kategorii w Polsce, którym towarzyszą ryciny, wszystkie zostały już szeroko omówione i opublikowane. Wypada więc tylko je przypomnieć. Są to:

III.7. Słynna tabliczka iliońska – *tabula Rondanini*, znajdująca się w Muzeum Narodowym w Warszawie od okresu powojennego⁷⁸. Towarzyszą jej następujące graficzne przekazy:

III.7.a.: Ilustracja – nie pozbawiona błędów – pierwszej publikacji obiektu pióra Ridolfino Venuti z r. 1758 (La favola di Circe rappresentata in un antico bassorilievo di marmo...). Wykonał ją Nicolo Mogalli⁷⁹. Rycina ta, mimo, iż niewłaściwie oddawała detale przed-

stawienia, była w literaturze wielokrotnie reprodukowana⁸⁰.

III.7.b.: Rysunek znacznie lepszy pod względem wierności ikonografii zabytku wykonał nieznanymi rysownik a kolekcjoner – Markiz Rondanini – przekazał go Jean Jacques Barthélemy'iemu podczas jego podróży w 1757 r. Barthélemy wprowadził ten obiekt do archeologicznej literatury szeroko go komentując. O wiele lepszy rysunek z 1757 r. został jednak opublikowany znacznie później i był mniej znany⁸¹.

III.8. Po ostatniej wojnie na galerii Warszawskiego Muzeum Narodowego znalazła się wspianała baza neoatycznego kandelabra⁸². Nieznane są jej najnowsze losy ale – dzięki rycinie – wiemy, iż niegdyś znajdowała się w atelier Bartolomeo Cavaceppiego.

III.8.a. Rycina z „Raccolta” (Cavaceppi, Raccolta, vol. I, pl. 49) ukazywała rzeźbę głowy personifikacji Afryki stojącą na bazie. Oprócz cokołu i zwieńczenia bazy widoczny jest jej jeden bok dekorowany figurą stojącego Sylena⁸³

III.8.b. Rycinę Cavaceppiego zreprodukował H. Moses, autor repertuaru sztuki dekoracyjnej z 1814 r.⁸⁴; baza weszła w ten sposób do opracowań reliefów neoatycznych.

III.9.-III.10. Inne dekoracyjne zabytki, których ikonografię przekazały wielokrotnie już reprodukowane ryciny, to dwie dekoracyjne kolumnienki. Były zakupione początkowo do zbiorów królewskich Stanisława Augusta Poniatowskiego, trafiły po 1798 r. do Arkadii Heleny Radziwiłłowej, a dziś znajdują się w Pałacu w Nieborowie⁸⁵.

III.9.-III.10.a.: Jedna z kolumnienek – bo są nieomal identyczne – została przedstawiona na rycinie Carlo Antoniniego, w jego „korpusie” antycznych kandelabrow⁸⁶. Rycinie towarzyszył napis: „Candelabro antico presso l'autore della Raccolta de candelabri”.

III.9.-III.10.b.: Po sprzedaży obiektów do kolekcji królewskiej pojawiła się kolejna – tym razem luźna rycina, na której umieszczono napis uzupełniony o: ”ora appartenente a S.[ua] Maesta il Ré di Polonia”⁸⁷.

⁷⁴ Cf. MIKOCCI, JdI 107, 1992, p. 213, pl. 85,1.

⁷⁵ CSIR Pologne III.2, nr 70. Cf. wyżej przypisy 5 i 6.

⁷⁶ Cf. wyżej przypisy 7 i 8.

⁷⁷ Cf. wyżej przypis 9.

⁷⁸ Inw. 147975: CSIR Pologne III.2, nr 1.

⁷⁹ Cf. MIKOCCI, JdI 107, 1992, p. 202, pl. 76,1.

⁸⁰ Cf. A.SADURSKA, *Les tables iliaques*, Warszawa 1964, p. 18 sq.

⁸¹ J.J. BARTHÉLEMY, *Mémoires sur les anciens monuments de Rome*, Mémoires de littérature tirés des registres de l'Académie Royale des Inscriptions et Belles-Lettres 28, 1761, p. 579-610 = Mémoires...depuis l'année MDCCXXV jusques et compris l'année MDCCXXV [!] (in 12e) 49, 1772, p. 179 sq., pl. II = J.J.BARTHÉLEMY, *Voyages en Italie*. Appendice IX: Mémoires sur les anciens

monuments de Rome, Paris An X [1801], p. 360 sq. (bez rysunku); cf. MIKOCCI, JdI 107, 1992, p. 203, pl. 76,3.

⁸² Inw. 199384: CSIR Pologne III.2, nr 3.

⁸³ Cf. MIKOCCI, JdI 107, 1992, p. 205, pl. 78,4.

⁸⁴ H. MOSES, *A collection of antique vases, altars, paterae, tripods, candelabra, sarcophagi, etc. from various museums and collections engraved on 170 plates with historical essay*, 1814, pl. 58.

⁸⁵ CSIR Pologne III.2, nr 29 i 30; MIKOCCI, Nieborów, nr 62 i 63.

⁸⁶ C.ANTONINI, *Manuale di varj ornamenti*, vol. III, Roma 1790, pl. 21; cf. MIKOCCI, JdI 107, 1992, pl. 82,1.

⁸⁷ Rycina w gabinecie Rycin BUW, inw. P 183, nr 258, publikowana m.in. przez MIKOCCI, *Arcadia*, pl. 5,3.

III.11. W polskich kolekcjach znajdował się niegdyś jeszcze jeden podobny obiekt – dekorowana kolumnienka o nieco innym zwieńczeniu. Być może jej pozostałości przetrwały w Łazienkach Warszawskich⁸⁸. Kolumnienka ta należała do Stanisława Poniatowskiego, bratanka królewskiego i kolekcjonera.

III.11.a. Kolumnienkę reprodukuje wspomniany już Carlo Antonini, w swym „Manuale”, opatrując ją podpisem: „Candelabro antico esistente in Varsavia presso S.[ua] A.[l]tezza] il Principe Stanislao Poniatowski [!]”⁸⁹

Szeroka grupa rzymskich zabytków dekoracyjnych w muzeach w Polsce to dekoracje fontann. Wśród nich znajdujemy co najmniej trzy obiekty, które znalazły uznanie ze strony rysowników. Jeden z tych obiektów i towarzysząca mu rycina zostały już przeze mnie wcześniej omówione.

III.12. Chodzi o półleżącą, półnągą nimfę, dziś w Lapidarium pałacu w Wilanowie (pl. 38.1)⁹⁰. Rzeźba jest *pasticcio*, w którym antyczny tors i obcą antyczną głowę doskonały rzeźbiarz i restaurator rzeźby Thomas Jenkins połączył w zgrabną – choć nie znajdującą paralel antycznych – całość⁹¹.

Rzeźba – zapewne celem ułatwienia sprzedaży – została narysowana, rysunki rozesłane do ewentualnych nabywców a potem wrytowane i opublikowane.

III.12.a. W British Museum, w kolekcji rysunków rzeźb antycznych ze zbiorów Charlesa Townleya, który był częstym odbiorcą rzeźb z atelier Jenkinsa znajduje się niepublikowany rysunek (pl.38.2)⁹². Przedstawia on niewątpliwie wilanowską nimfę. Jest zapewne potwierdzeniem i śladem próby sprzedaży rzeźby wielkiemu kolekcjonerowi antycznej rzeźby – Townleyowi, którego ubiegł przebywający w Rzymie, akurat w momencie odkrycia i restauracji rzeźby Stanisław Kostka Potocki, właściciel Wilanowa.

III.12.b. Rysunek identyczny nieomal w najmniejszym detalu jak poprzedni wrytowany i opublikowano. Jego opis i rycina wykonana przez Ignazio Benedetti ukazały się w dziele Giuseppe Antonio Guattaniego, Monu-

menti Antichi inediti, gdzie autor charakteryzuje rzeźbę jako bacchantkę pisząc o jej właścicielu Thomasie Jenkin-sie⁹³. W atelier Jenkinsa właśnie nabył rzeźbę Potocki.

III.13. Kolejne dzieło to rzeźba z kolekcji Artura Potockiego, nabyta w Rzymie ok. 1830 r. dla kolekcji w Krakowie i Krzeszowicach. Znajdująca się na galerii Muzeum Czartoryskich rzeźba przedstawia putto dźwigające na ramieniu naczynie, z którego początkowo wylewała się woda⁹⁴. Rzeźba jest bowiem typowym przykładem rzymskiej dekoracji fontanny, który zachował się w dużej ilości replik⁹⁵. Rzeźba ta należy do repertuaru najśłynniejszych rzeźb rzymskich; jej repliki były więc począwszy od okresu Renesansu często rysowane. Nie jesteśmy pewni pochodzenia naszej repliki. Jej ikonografia i doskonały stan zachowania przemawiać mogą za tym, iż obiekt jest tożsamy ze słynną rzeźbą z kolekcji Cesi w Rzymie.

III.13.a. Rysunek putta z wazą w Trinity College w Cambridge⁹⁶ i zapewne inne renesansowe i późniejsze rysunki rzeźby można być może wiązać z repliką krakowską.

III.14. Dla tej samej kolekcji – zapewne jako pendant dla rzeźby putta z wazą – zakupiono w Rzymie rzeźbę chłopca z winnymi gronami, dziś wyeksponowaną w Muzeum Czartoryskich w Krakowie (pl. 39.1)⁹⁷. Obiekt ten jest dosyć rzadką repliką eklektycznej rzymskiej rzeźby dekoracyjnej. Mimo, że dokładne pochodzenie obiektu jest nieznanne, można przypuszczać – a dowód na to stanowić może porównanie naszego obiektu z cytowaną niżej ryciną – iż rzeźba krakowska jest tożsama z zaginionym słynnym obiektem, niegdyś w kolekcji Pamphilj⁹⁸

III.14.a. Rycina, G. I. De Rubeis (Villa Pamphilia eiusque palatium cum suis prospectibus, statuae, fontes, vivaria, theatra, Roma 1649, pl. XVI) (pl. 39.2) ukazuje rzeźbę identyczną nieomal z zabytkiem krakowskim (różna pozycja głowy jest zapewne wynikiem sztukówki w zabytku krakowskim pozbawionym głowy oryginalnej) w pejzażu ogrodu Villa Pamphilj.

III.14.b. Powyższą rycinę powtórzył de Clarac (Musée, vol. IV, pl. 676, nr 1559).

⁸⁸ Cf. CSIR Pologne III.2, nr 31.

⁸⁹ ANTONINI, *Manuale*, op.cit., pl. 31; cf. MIKOCCI, JdI 107, 1992, p. 211, pl. 82,3.

⁹⁰ CSIR Pologne III.2, nr 50.

⁹¹ Cf. T. MIKOCCI, *Une petite nymphe couchée d'une genillesse vraiment unique*, BMusVars 31, 1990, nr 3, p. 37-47.

⁹² Inw. Ps 285957. Dr Ianowi Jenkinsowi z British Museum winieniem jestem wdzięczność za fotografię rysunku i informację.

⁹³ G.A. GUATTANI, *Monumenti antichi inediti per l'anno MDCCLXXV*, p. LXVII-LXVIII, pl. III, cf. MIKOCCI, JdI 107, 1992, p. 206, pl. 79.1.

⁹⁴ Inw. DMNKCz 2173: CSIR Pologne III.2, nr 57.

⁹⁵ Cf. T. MIKOCCI, *Rzymska rzeźba chłopca z wazą na ramieniu w Krakowie*, Ikonotheka. Prace Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Warszawskiego 13, 1998, p. 51-60.

⁹⁶ Trinity College, MS R 17,3: P.P. BOBER, R. RUBINSTEIN, *Renaissance Artist and Antique Sculpture. A Handbook of Sources*, Oxford 1986, nr 7; cf. MIKOCCI, Ikonotheka, op.cit., fig.5.

⁹⁷ Inw. DMNKCz 2026: CSIR Pologne III.2, nr 58.

⁹⁸ *Antichità di Villa Doria Pamphilj*, a cura di R. CALZA et al., Roma 1977, nr 101, pl. LXIV.

III.15. Ostatni obiekt jaki chcielibyśmy omówić to fragment dekoracyjnego naczynia kamiennego. Znajduje się w Muzeum Narodowym w Warszawie a pochodzi z kolekcji Anny z Tyszkiewiczów Potockiej Dunin-Wąsowiczowej (pl. 40.1-2)⁹⁹. Jest to obiekt rzadki, źle zachowany i nie znajdujący dokładnych analogii. Rzadkość zabytku potwierdzać może nasze rozpoznanie i identyfikację fragmentarycznej rzeźby z rysunkiem.

III.15.a. W wymienionym już wyżej szkicowniku Pierre Jacques'a, na jednej z kart znajdujemy przerysów różnych fragmentów rzeźbiarskich¹⁰⁰. W narożniku karty umieszczono widok frontalny i boczny fragmentu kamienną wazy (pl. 40.3). Płaskorzeźbione putto z kiścią winogron, wyrastające z lwiej łapy „wspiera” plecami brzusiec naczynia. Ikonografia zabytku z Jabłonny w zupełności odpowiada temu schematowi. Różnicę stanowi właściwie jedynie stan zachowania rzeźby; obiekt od momentu dokumentacji w latach 70-tych XVI wieku stracił bowiem fragmenty brzusca wazy oraz dolną część podpory – lwia łapę. Niewielkie różnice w detalu można złożyć na karb niedokładności rysunku. Istnieje jednak możliwość błędu w naszym rozpoznaniu i dalsze badania pozwolą na odnalezienie antycznego fragmentu bliższego XVI-wiecznemu rysunkowi.

Przedstawiony obszerny materiał to wynik wielu lat pracy; pracy dotyczącej właściwie jedynie opracowania i interpretacji rzeźb antycznych w polskich kolekcjach oraz historii polskich zbiorów zabytków antycznych. Gromadzenie ikonograficznych przekazów dotyczących rzeźb nie było bynajmniej celem badań. Są to więc odkrycia przypadkowe a nie wynik systematycznej kwerendy. Obfitość zebranego materiału dowodzi jednak wagi zagadnienia. Pożytki dla nauki jakie płyną ze studiowania dawnych rysunków i rycin nie podlegają chyba wątpliwości. Studia takie wnoszą informacje dotyczące nie tylko historii kolekcji. Pomagają także odtwarzać kształt źle zachowanych obiektów; pomagają zrozumieć ich sens, przeznaczenie, symbolikę. Przekonują o klasie i międzynarodowej roli niedocenianych raczej zabytków w dzisiejszych polskich zbiorach. Mówią o drogach i sposobach pozyskiwania antyków, rozbudowując naszą wiedzę na temat historii archeologii. Dowodzą zaś przede wszystkim – poprzez jednolitość zainteresowań, intensywność i różnorodność kontaktów: artystów, rzeźbiarzy, antykwariuszy, kolekcjonerów i badaczy antyku – wspólnych śródziemnomorskich korzeni polskiej i zachodnioeuropejskiej kultury, przypisując zjawisku kolekcjonerstwa antyku w Polsce taką samą rolę kulturową jaką pełniło kolekcjonerstwo angielskie, niemieckie, francuskie a nawet szwedzkie i rosyjskie.

Skróty użyte w artykule

Bouillon, Musée	P. BOUILLON, <i>Musée des Antiques dessiné et gravé avec des notices explicatives par J.B. de St. Victor</i> , vol. II [1er livraison, Paris] 1824, vol. III 1827
Cavaceppi, Raccolta	B. CAVACEPPI, <i>Raccolta d'antiche statue, busti, teste cognite ed altre sculture restaurate da cav.[aliere] Bartolomeo Cavaceppi scultore romano</i> , vol. I-III, Roma 1768-1772
Clarac	Ch. O. F. J. B. COMTE CLARAC, <i>Musée de sculpture antique et moderne</i> , vol. III-IV, Paris 1850
CSIR Pologne I	<i>Les portraits romains dans les collections polonaises</i> , par A. SADURSKA [CSIR, Pologne, vol. I], Warszawa 1972
CSIR Pologne II.1	<i>Les monuments funéraires: autels, urnes, stèles, divers dans les collections polonaises</i> , par A. SADURSKA et Z. KISS, J. KOLENDO, J. KUBIŃSKA, A. ŁUKASZEWICZ, T. MIKOCCI, J. [A.] OSTROWSKI [CSIR, Pologne, vol. II. 1], Warszawa 1990
CSIR Pologne II.2	<i>Les sarcophages et les fragments de sarcophages dans les collections polonaises</i> , par A. SADURSKA Et Z. KISS, T. MIKOCCI, J. A. OSTROWSKI, H. STEFAŃSKA [CSIR, Pologne, vol. II.2], Warszawa 1992
CSIR Pologne III.1	<i>Les sculptures mythologiques et décoratives dans les collections polonaises</i> , par T. MIKOCCI, avec la collaboration de S. GRZEGRZÓKA, O. HIRSCH – DYCZEK, J. KOLENDO, A. ŁAJTAR, K. MOCZULSKA, J. A. OSTROWSKI, J. SZYMKIEWICZ [CSIR, Pologne, vol. III.1], Varsovie 1994 [1995]

⁹⁹ Inw. 147461: CSIR Pologne III.2, nr 94.

¹⁰⁰ REINACH, Pierre Jacques, *op.cit.*, karta 8bis.

CSIR Pologne III.2
 KRÜGER, *Antiquités*
 MIKOCKI, *Arcadia*
 MIKOCKI, JdI 107, 1992
 MIKOCKI, *Nieborów*
 MIKOCKI, *Sarcophagus*
 MIKOCKI, *Asclepios*
 REINACH, RSr

Les sculptures mythologiques et décoratives dans les collections polonaises, suite, par T. MIKOCKI, avec la collaboration de S. GRZEGRZÓŁKA, K. MOCZULSKA, J. A. OSTROWSKI [CSIR, Pologne, vol. III.2], Varsovie 1999
 L. KRÜGER, *Antiquités dans la collection de Sà M. le Roi de Prusse*, Danzig 1772
 T. MIKOCKI, *Arcadia in Poland. The XVIIIth Century Radziwiłł Collection of Antique Sculpture. Its History and Present*, in: *Arcadiana. Arcadia in Poland. An 18th Century Antique Garden and its Famous Sculptures*, T. MIKOCKI ed. [Światowit Supplement Series A: Antiquity, vol. I], Warszawa 1998, p. 13-25
 T. MIKOCKI, *Alte Zeichnungen und Stiche nach antiken Skulpturen in polnischen Sammlungen*, JdI 107, 1992, p. 198-216, pl. 73-86
 T. MIKOCKI, *Collection de la princesse Radziwiłł. Les monuments antiques et antiquisants d'Arcadie et du Château de Nieborów* [Archiwum Filologiczne KNoKA PAN LII], Wrocław 1995
An unusual child's sarcophagus with a scene from the myth of Eros and Psyche in the National Museum in Warsaw, in: *Arcadiana*, op.cit., p. 27-45
 T. MIKOCKI, *A statue of Asclepios in the palace at Nieborów*, in: *Arcadiana*, op.cit., p. 63-68
 S. REINACH, *Répertoire de la statuaire grecque et romaine*, vol. I, Paris 1906 [1930]

CSIR Pologne II.2
 CSIR Pologne III
 CSIR Pologne III.1
 CSIR Pologne III.2
 CSIR Pologne III.3
 CSIR Pologne III.4
 CSIR Pologne III.5
 CSIR Pologne III.6
 CSIR Pologne III.7
 CSIR Pologne III.8
 CSIR Pologne III.9
 CSIR Pologne III.10
 CSIR Pologne III.11
 CSIR Pologne III.12
 CSIR Pologne III.13
 CSIR Pologne III.14
 CSIR Pologne III.15
 CSIR Pologne III.16
 CSIR Pologne III.17
 CSIR Pologne III.18
 CSIR Pologne III.19
 CSIR Pologne III.20
 CSIR Pologne III.21
 CSIR Pologne III.22
 CSIR Pologne III.23
 CSIR Pologne III.24
 CSIR Pologne III.25
 CSIR Pologne III.26
 CSIR Pologne III.27
 CSIR Pologne III.28
 CSIR Pologne III.29
 CSIR Pologne III.30
 CSIR Pologne III.31
 CSIR Pologne III.32
 CSIR Pologne III.33
 CSIR Pologne III.34
 CSIR Pologne III.35
 CSIR Pologne III.36
 CSIR Pologne III.37
 CSIR Pologne III.38
 CSIR Pologne III.39
 CSIR Pologne III.40
 CSIR Pologne III.41
 CSIR Pologne III.42
 CSIR Pologne III.43
 CSIR Pologne III.44
 CSIR Pologne III.45
 CSIR Pologne III.46
 CSIR Pologne III.47
 CSIR Pologne III.48
 CSIR Pologne III.49
 CSIR Pologne III.50
 CSIR Pologne III.51
 CSIR Pologne III.52
 CSIR Pologne III.53
 CSIR Pologne III.54
 CSIR Pologne III.55
 CSIR Pologne III.56
 CSIR Pologne III.57
 CSIR Pologne III.58
 CSIR Pologne III.59
 CSIR Pologne III.60
 CSIR Pologne III.61
 CSIR Pologne III.62
 CSIR Pologne III.63
 CSIR Pologne III.64
 CSIR Pologne III.65
 CSIR Pologne III.66
 CSIR Pologne III.67
 CSIR Pologne III.68
 CSIR Pologne III.69
 CSIR Pologne III.70
 CSIR Pologne III.71
 CSIR Pologne III.72
 CSIR Pologne III.73
 CSIR Pologne III.74
 CSIR Pologne III.75
 CSIR Pologne III.76
 CSIR Pologne III.77
 CSIR Pologne III.78
 CSIR Pologne III.79
 CSIR Pologne III.80
 CSIR Pologne III.81
 CSIR Pologne III.82
 CSIR Pologne III.83
 CSIR Pologne III.84
 CSIR Pologne III.85
 CSIR Pologne III.86
 CSIR Pologne III.87
 CSIR Pologne III.88
 CSIR Pologne III.89
 CSIR Pologne III.90
 CSIR Pologne III.91
 CSIR Pologne III.92
 CSIR Pologne III.93
 CSIR Pologne III.94
 CSIR Pologne III.95
 CSIR Pologne III.96
 CSIR Pologne III.97
 CSIR Pologne III.98
 CSIR Pologne III.99
 CSIR Pologne III.100

1

2

1. Rzeźba grupy mitraickiej w Muzeum Narodowym w Warszawie (inw. 143396) Fot. Z. Doliński.
 2. Rycina ukazująca grupę mitraicką (Filippo della Torre, Monumenta..., 1700, reprodukcja).

1

2

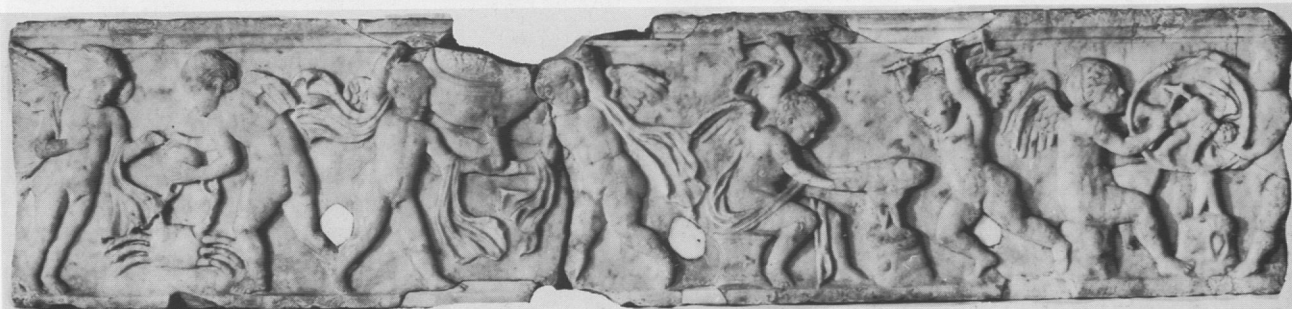
3

1. Urna na prochy w Krakowskim Muzeum Czartoryskich (inw. MNK XI 1216). Fot. Muzeum.
2. Rysunek urny krakowskiej przez Battistę Brunelleschiego z 1509 r. (Biblioteca Marucelliana, Florencja, ms A 78.1, f.54 v., reprodukcja).
3. Fragment sarkofagu w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie (inw. 147560). Fot. Z. Doliński.

1

C. 60

2

3

1. Anonimowy rysunek sarkofagu z "Codex Coburgensis" (reprodukcja).
 2. Front sarkofagu dziecięcego w Muzeum Czartoryskich w Krakowie (inw. DMNKCz 1955+1991, fot. Ryszard Kubiczek - Muzeum).
 3. Rycina ukazująca sarkofag dziecięcy z Erotami wykuwającymi broń dla Marsa (wg Gori, Inscriptioes, 1727, reprodukcja).

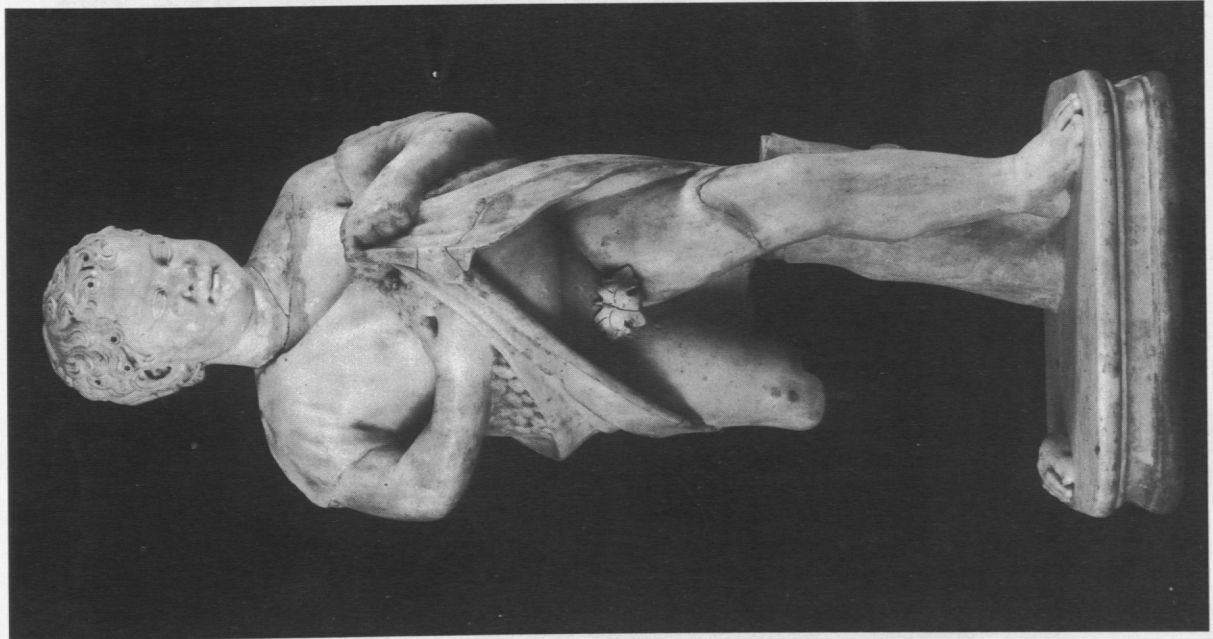
1

2

1. Leżąca nimfa w Wilanowskim Lapidarium (bez nr inv.). Fot. Paweł Ciepiewski.
 2. Anonimowy rysunek ukazujący leżącą bachantkę (British Museum, inv. PS 285957). Fot. Muzeum.

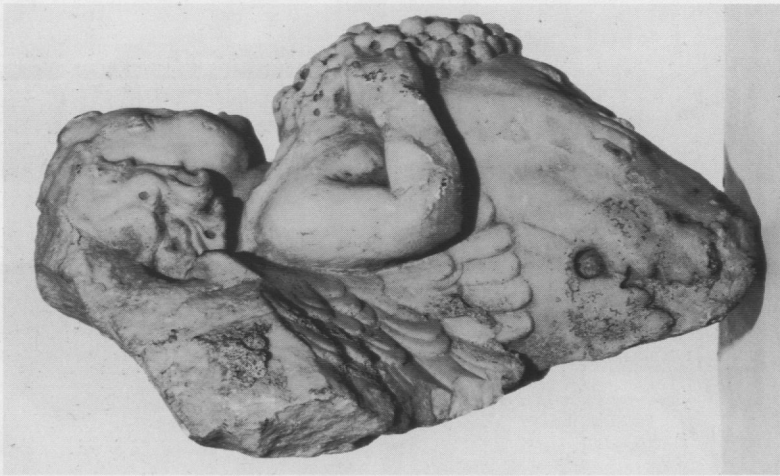
1. Putto z winnymi gronami w Muzeum Czartoryskich w Krakowie (inw. DMNKCz 2026) Fot. Paweł Ciepielewski.

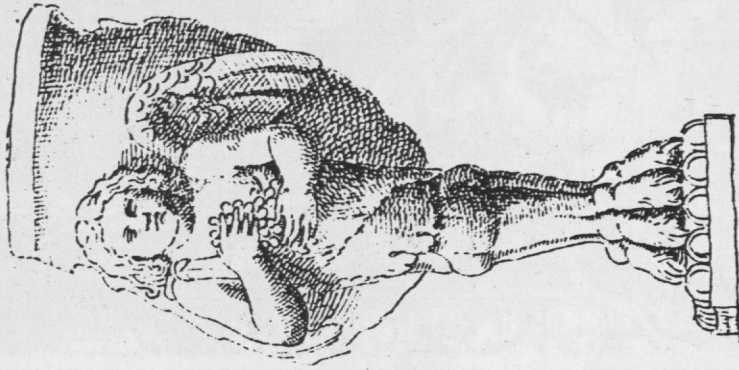
2. Rycina: putto vestito con grappolo d'uva (De Rubens, Villa Pamphilia..., 1649, reprodukcja).

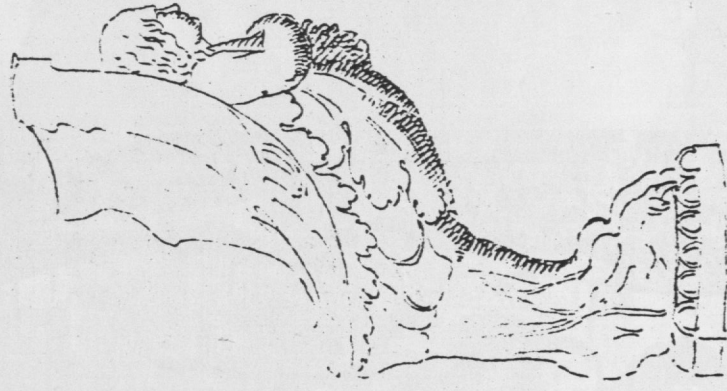
1

2

3

1 - 2. Fragment marmurowej wazy w Muzeum Narodowym w Warszawie (inw. 147461). Fot. Z. Dolński.
 3. Rysunek fragmentu antycznej wazy kamiennej (Pierre Jacques, ok. 1572-1577, reprodukcja).